

KRÓNKA

IGAZ LEVENTE – SÁNDOR ANITA

„SCHICKSALSJAHR 907 – DIE SCHLACHT BEI PRESSBURG UND DAS FRÜHMITTELALTERLICHE NIEDERÖSTERREICH”

Beszámoló a 907. évi pozsonyi csatát bemutató osztrák kiállításról

A 907. évhez történelmünk két fontos eseménye fűződik: Anonymus szerint ekkor hunyt el Árpád fejedelem, és ugyanezen esztendő nyarán vívta a magyarság egyik legjelentősebb győztes csatáját, Pozsony mellett. Ennek a számunkra sikeres harci eseménynek a központba helyezését rendezték az ausztriai Hainburgban „A sorsfordító 907. esztendő – A pozsonyi csata és Alsó-Ausztria az érett középkor korai szakaszában” („Schicksalsjahr 907 – Die Schlacht bei Pressburg und das Frühmittelalterliche Niederösterreich”) címmel kiállítást a tavalyi év során.

A Közép-Európa történelmének csakhogyan sorsdöntő csatáját körüljáró tárlat a városi Kulturfabrik Duna-parti épületében kapott helyet, és 2007 júliusától egészen október végéig volt látogatható.

A fő szervező Alsó-Ausztriai Tartományi Levéltár (Niederösterreichisches Landesarchiv) mellett a kiállítás megvalósításában tevékeny részt vállalt a Carnuntum Régészeti Park (Archäologischer Park Carnuntum Betriebsgesellschaft), a Bécsi Egyetem Östörténeti és Korai Történeti Intézete (Institut für Ur- und Frühgeschichte der Universität Wien), a Szövetségi Emlékmű- és Lelőhelygondozó Hivatal (Bundesdenkmalamt – Abteilung für Bodendenkmale), Alsó-Ausztria Östörténeti Múzeuma (Museum für Urgeschichte des Landes Niederösterreich in Aspern/Zaya), valamint az Osztrák Tudományos Akadémia Középkortörténeti Kutatóintézete is (Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften).

A szervezők a kiállításról részletes katalógust is megjelentettek, amely a tárlaton látottak leírásán túl számos tanulmányt is tartalmaz, a közreműködő szakemberek tollából. (Katalog zur Ausstellung des Niederösterreichischen Landesarchivs. Szerk.: *Roman Zehetmayer*. St Pölten, 2007.)

Az osztrák, szlovák, cseh és magyar történészek, régészek és restaurátorok munkája nyomán életre kelt az egykori keleti frank örökség, illetve a 907 után bő fél évszázadra magyar, végül ismét a germán (bajor–német) fennhatóság alá került terület vegyes népessége, gazdasága, vallási-és mindennapi élete is. A közérthető megjelenítést a kiállítóterem falain a vezérfonalat adó ismertető szöveg, illetve a tablószerűen bemutatott alaprajzok, metszeti ábrák és színes térképek (rövid német–angol magyarázó szöveggel) és a hozzáértő módon összeválogatott régészeti leletek, valamint korabeli dokumentumok kiállított eredeti példányai segítették. Az ismertető szöveg mindvégig a frank/bajor–avar–szláv, majd a bajor–magyar kapcsolatokra helyezte a hangsúlyt, alapvetően semleges fogalmazással, a mai, szomszédos államok eltérő nézeteit feleslegesen nem erőltetve, mintegy a történelmi megbékélés jegyében. A hainburgi tárlat összeállításában osztrák részről *dr. Roman Zehetmayer* (Niederösterreichischen Landesarchivs) hazánkban pedig *dr. Veszprémy László* alezredes, hadtörténész, a Hadtörténeti Intézet és Szerkesztőség igazgatója, valamint *Herold Hajnalka* (Universität Wien, Institut für Ur- und Frühgeschichte) működött közre. A kiállítás 15 egységre tagoltan, 803-tól, tehát a Nagy Károly frank uralkodó (768–814) avar hadjáratai után megszervezett „Ostmark” kezdeti időszakától, a 907. évi pozsonyi magyar győzelem eseményein keresztül, egészen a – csak nálunk értelmetlenül túldimenzionált – 955-ös augsburgi vereségünk évéig, illetve az alsó-ausztriai magyar dominancia végéig adott körképet a mai osztrák tartomány IX–X. századi történelméről.

A tárlat első egysége térképeken szemléltette a bemutatott időszak előzményeit, a frank állam területi változásait, 843-tól egészen 880-ig. A térképeket követő Karoling-

családfa Nagy Károlytól a pozsonyi vesztés Gyermek Lajosig (900–911) időben is láttatta a keleti-frank uralkodókat, akik közül a (számunkra is) legfontosabbakat részletesebben, korabeli dokumentumok alapján mutatták be.

A második rész „Politikai helyzet és területi tagolódás a Karoling Alsó-Ausztriában” címmel a keleti frank határtartomány tisztségviselőiről szól: a „keleti végek” (Ostlandes) előljárói közül bővebben a még az avarok elleni háborúban, 799-ben elesett bajor (I.) Gerold prefektusról, a tisztségét 832/833–854 között viselt Ratpotról, Karlmannról (854–871), valamint a 907-ben tartományát veszített Aribo (Arbo) markgráfról (örgrófról), aki csak szerencséjének köszönhetette, hogy nem vesztett oda a pozsonyi csatában (†909).

A következő két (3. és 4.) egység Alsó-Ausztria egykori, részben őslakos, részben betelepítés útján kialakult, korabeli lakosságának, azaz a térség keleti frank vezetés alatti bajor–szláv, illetve avar maradványnépességének mindennapi életét tárta a látogatók elé (mezőgazdaság, tenyésztett és vadászott állatok régészeti leletei), néhány ötletes megoldás, például egy félig földbe ásott gerendaház és egy szövöszék rekonstrukcióján keresztül.

„Jogrend és gazdálkodás a Karoling Alsó-Ausztriában” alcímmel az 5. rész a korszak néhány fontos jogi dokumentumát tekintette át. A szervezők jellemző részleteket mutattak be a Lex Baiwariorum-ból, Karintiai Arnulf 888-ban Heimo számára kiadott kiváltságleveléből, valamint a 902/903–907 között érvényes, a fentebb említett Aribo örgróf alatt kibocsátott, úgynevezett raffenstetteni vámrendelkezésből, amely 907-ig szabályozta Alsó-Ausztria bajor, szláv és zsidó kereskedőinek tevékenységét. Ugyanezen tárlatrész vitrinjeiben a térségre jellemző fazekastermék-leletekből is megtekinthetünk egy válogatást.

A 6–7. tárlatrész két kiváltságolt társadalmi csoport, az egyháziak, ezen keresztül pedig a korabeli Alsó-Ausztria keresztény vallási életének vonatkozásaiba, valamint a nemeség életének mozzanataiba engedett bepillantást. Az előbbibe többek között templomok alaprajzaival, az utóbbiba dokumentumok, továbbá régészeti leletek bemutatásával (Gars-Thunau leleteinek, valamint a Museum für Urgeschichte des Landes Niederösterreich in Asparn/Zaya kiállítási tárgyainak vendégszerpelgetésével. Ez utóbbiak közül, a nemeség jellemző személyes tárgyait szemléltető,

kardmarkolat-gombot, övcsatát, zsebkést, tűzcsiholó-acélt, illetve fenőkövet állítottak ki.)

A 8. tárlatrész kiállítási anyagában Alsó-Ausztria Dunától északra eső, egykor „a morva fejedelemségek (Mährischen Reichs) részeként létező” területeinek emlékei voltak láthatóak. A szláv népességgel kapcsolatos források mellett a cseh és szlovák kollégák gazdag régészeti együttést is összeállítottak a vidék legfontosabb lelőhelyeiről. Itt különösen a bemutatott ékszerleleteket emelhetjük ki. Magában a kiállítás anyagában, szerencsére, nem leltük nyomát a „Nagymorva Birodalom” fikciójának, ám Ján Steinhübel, katalógustanulmányában, északi szomszédainktól megszokott módon, 896–921 között azért már felbukkan a szlovák állam neve. (*PhDr. Ján Steinhübel PhD* [Pozsonyi Tudományos Akadémia]: „A magyar uralom Szlovákia fölött. Szlávok, magyarok, bajorok és szászok a 896–921 közötti években” [Die Herrschaft der Ungarn über die Slowakei. Slawen, Ungarn, Baiern und Sachsen in den Jahren 896–921.]) Az ún. „fényes sárga kerámia” (poliertem gelben Keramik) Morva-menti, illetve zalaí-somogyi (továbbá Gars-Thunau-i, Mikulčice-i és Pozsony-környéki) elterjedésének térképen szemléltetett ábrázolásából nem tudunk semmiféle egyéb következtetést levonni, mint azt, hogy az említett területek lakossága kedvelte és használta ezt a típusú kerámiát és kereskedett is vele.

Ugyanitt szemléletesnek találtuk *Luděk Galuška* (Moravské Zemské Múzeum, Archeologický ústav, Brno) rekonstrukciós rajzait a szláv Veligrad korabeli erődítményrendszeréről és látképéről, és a település (újabb kori nevén Staré Město – Uherské Hradiště) egykori keresztény központjának makettjében sem leltünk kivételt.

A kiállítás szervezői a 9. egységtől a győztes magyar fél bemutatására helyezték a hangsúlyt. Ilyenképpen ügyeltek az időbeli arányokra is, hiszen a tárlat által átfogott, körülbelül 150 esztendő időszak mintegy fele–harmada a magyar uralom alatt álló, a Magyar Nagyfejedelemségnek adózó Alsó-Ausztriát jelenti. A pozsonyi győzelem után az Enns folyóig kiterjesztett magyar határ, illetve gyeptű megszüntette a terület bajor–német uralmát, s ez az állapot az Augsburg melletti vereséig mindenképpen, de nem kizárt, hogy egészen Géza fejedelem uralkodásáig, változatlanul fennmaradt.

A „Magyarország története 907-ig” címet viselő tárlatrész bevezetőjében a magyarok legkorábbi, nyugaton dokumentált felbukkanásán (862) túl, azt is fontosnak találták leírni a szervezők, hogy Árpád népe egyértelműen a korábban a térségben a hunok és az avarok képviselte steppei kultúrkör folytatójaként jelenik meg a forrásokban. Itt számos fontos, kortárs nyugati szerző népközpontú vonatkozó, persze jellemzően negatív képet nyújtó idézeteit leltük fel. (Hinkmar rheimsi érsek: Annales Bertiniani (862); Annales Alamannici; Liutprand cremonai püspök: Antapodosis; Regino prúmi apát: Chronicon [889]; a pozsonyi csatában életét vesztett Theotmar salzburgi érsek beszámolója IX. János pápának, stb.)

A tárlat itt tért rá a címadó fő esemény, a pozsonyi csata részletes elemzésére, a szembenálló felek által használt fegyverekre és taktikára (10. téma), a csata lefolyására és közvetlen kihatásaira (11.), valamint a csata jelenlétére a magyar történetírásban (12.). A magyarok harcászatiának bemutatásakor a kemény fegyelem, valamint az összetett reflexív szerepének hangsúlyozásán túl a közelharc fegyvereinek „háttérben maradásáról,” illetve az írásosan „dokumentált, ám a régészet számára ismeretlen” védekező fegyverzetéről (sisak, páncélzat, pajzs) olvashattunk. A keleti frank/bajor lovas harcosok „néhányike teljes páncélzatban küzdött,” a többség jellemző fegyverzete pedig a gyűrűspáncél, a lándzsa, a pajzs, illetve a kétélű, egyenes kard kombinációja volt, az avaroktól korábban átvett sarkantyú ugyancsak ennek a rétegnek volt az attribútuma. Az alapvetően korrektnek mondható szöveg mellett kissé szegényesnek, s a tárlat tulajdonképpen egyetlen gyenge pontjának értékeltük a csata „hangulatát,” lélektani hatását visszaadni hivatott sátorban kiállított rekonstruált tárgyakat, a nyugati katonák viselte gambesont (a különböző korabeli páncéltípusok alatt hordott párnázott ruhát), a bajor tárcsapajzsot, s az ezekkel kevésbé érthető módon „közös kompozíciót” alkotó Kassai-féle üvegszálás reflexíját. Arra figyeltek a szervezők, hogy a kiállított íjpéldány csontlemezzel merevített legyen, ám a szövegben említett egyéb fegyverek rekonstrukciónak kiállításától, amelyek csakugyan előbbé teheték volna ezt a tárlatrészt, eltekintettek. Lai-kus látogató e néhány tárgy alapján aligha kaphatott tényszerű ismereteket a szemben álló felek fegyverzetéről, még akkor sem, ha a

szervezők külön-külön sok mindent megpróbáltak bemutatni, így a kiállítás más vitrinjeiben gyűrűspáncél-darabokat, kardokat, lándzsahegyeket, stb. is. A magyar lovasíjászok fölényének láttatására egy frank lovas 830 körüli (digitálisan bemutatott) ábrázolását, illetve egy 2005 őszi, Kaposmérőn rendezett lovasíjász-verseny néhány „végtelenített” felvételét találták alkalmasnak a szervezők. A jelenkori magyar lovasíjászatot megteremtő Kassai Lajos és tanítványai valóban komoly sportteljesítményekre képesek lóháton, ám azok aligha vehetők össze a teljes fegyverzetben mozgó korabeli (magyar és bajor) lovas harcosok képességeivel. Az amúgy látványos képsorok Hainburgban sem pótolták a hiányt.)

A csata közvetlen kihatásait tárgyaló rész valamennyi, az eseményekről egykor és később írt forrást bemutatta, ide értve Aventinus (Johannes Thurmaier) bajor humanista, XVI. század eleji, általában vitatott, de az összecsapásra vonatkozólag mindenképpen jelentős forrásértékű művét is. (Aventinus: Annalium Boiorum, libri septem, Ingolstadt, 1554.) Figyelemre méltóan teljes volt a *Veszprémi László* válogatta, a pozsonyi győzelemre vonatkozó magyar szakirodalmi ismertető is, a XVII. századi legelső művel kezdődően. Itt az idézeteket, továbbá a művek osztrák könyvtárakban fellelhető példányait is megtekinthetjük. (Nadányi János: Florus Hungaricus, sive Rerum Hungaricarum ab ipso exordio ad Ignatium Leopoldum deductarum compendium [Amstelodami, 1663.]; Bél Mátyás: Notitia Hungariae novae historico-geographica I. [Bécs, 1735.]; Pray György: Annales veteres Hunnorum Avarum et Hungarorum, ab anno ante natum Christum CCX ad annum Christi CMXCVII deducti, ac maximam partem ex orientis, occidentisque rerum scriptoribus congesti [Vindobonae, 1761.]; Wenzel Gusztáv és Geiger Nepomuk János: Magyar és Erdélyország története rajzolatokban [Bécs, 1842–1844.]; Szabó Károly: Magyar vezérek kora. Árpádtól Szent Istvánig [Pest, 1869.]; Pauler Gyula: A magyar nemzet története Szent Istvánig [Budapest, 1900.]; A magyar honfoglalás kútfői. A honfoglalás ezeréves emlékére szerkesztette Pauler Gyula, Szilágyi Sándor [Budapest, 1900.]; Pilch Jenő (szerk.): A magyar katona. Vitézségünk ezer éve. I. k. [Budapest, 1944.]; Vajay Szabolcs: Der Eintritt des ungarischen Stämmebundes in die

europäische Geschichte, 862–933 [Mainz, 1968.]; Hermann Róbert (szerk.): Fegyver és vitéz... A magyar hadtörténelem nagy csatái [Budapest, 2003.].

A 13. egység a magyar uralom alatti Alsó-Ausztriával foglalkozott. Mint a bevezető szövegben olvashattuk, „A magyarok a Bécsi-erdőtől nyugatra nem építettek ki adminisztrációs rendszert, beérték az adószedéssel és a fosztogatással. Ilyen módon a korábbi hierarchikus viszonyrendszer ott nem szűnt meg teljesen, a magyarok nem voltak érdekeltek ebben. Mindezt megerősíti az a tény, hogy a magyar uralom végével a korábbi egyházi birtokok képesek voltak visszaállítani hatalmukat [a pozsonyi csata után elhagyott] birtokaikon. [...] A régészeti feltárások a sík terület mindennapi életének semmiféle, a szuverenitás megváltozásának hatására bekövetkezett változásáról nem tudnak számot adni...”. A korábbi erődített helyeket a magyarok nyilván lerombolták, ám az ismertető szerint „talán maradhattak behódolt bajor előkelők is a magyarok kezébe került területen.”

Az utolsó előtti, 14. tárlati egység a két legfontosabb alsó-ausztriai magyar régészeti leletet mutatta be, mint a kiállítás témájához szervesen kapcsolódó anyagot. A királyhidai (Bruck an der Leitha) sírmező leletei mellett a 2000-ben, Gnadendorfban megtalált, részleges lovastemetkezéssel, „rendhagyó módon” elhantolt előkelő, fiatal magyar harcos is helyet kapott. Utóbbit nem csak a sírból származó csontmaradványok (koponya, lókoponya- és combcsont [utóbbi itt, mint áldozati étel]), és tárgyak (díszes szablya, pálcás zabla, vaskés, ruhára varrt pénzek, fenékö, hajkarika, övcsat és nyeregheveder csatja) segítségével ismertették meg a látogatóval, hanem a katalógus egy tanulmányával is, *Dr. Ernst Lauer-mann*, az asperni Alsó-Ausztria Östörténeti Múzeum (a lelet végső kiállítási helye) munkatársa tollából. („Egy korai magyar lovas az alsó-ausztriai Gnadendorfól” [Ein frühungarischer Reiter aus Gnadendorf, Niederösterreich. Katalógus, 93–98. o.] – A X. századi magyar szállásterület nyugati peremén eltemetett, talán rendszeren még fel sem övezett 14 év körüli harcost és sírmellékleteit 2006 folyamán Magyarországon a Nemzeti Múzeumban, illetve a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban is kiállították.)

A legutolsó, 15. téma, „A magyar uralom vége Alsó-Ausztriában” volt. A bevezető szö-

veg osztrák szemszögből, sajátosan tömör formában foglalta össze a X. század további eseményeit. A pozsonyi csatában elesett Liutpold utódának, Arnulfnak, „hamar, már 909, 910 és 913 folyamán sikerült a magyarok ellen bizonyos katonai sikereket felmutatnia. Ennek következtében mintegy királyként terjeszthette ki bajorországi hatalmát.” Bátyja, Berthold, újabb, Wels melletti győzelme (943) után, Bajorországot I. Ottó öccse, Henrik herceg kapta meg. Az említett győzelmek – legalábbis Aventinus szerint – megtörténtek, ám jelentőségük a (tárlaton nem említett) első, győztes augsburgi csata (910) eredményének árnyékában gyakorlatilag elhanyagolható. A következő az Ottó fia, Liudolf vezette, egészen 955 tavaszáig tartó lázadás volt. A magyarok 954/955-ös beavatkozása az augsburgi vereséggel zárult, amelynek helyi szempontból fontos következménye az volt, hogy „fokozatosan megindulhatott egy új hatalmi struktúra kiépülése.” Tényleg fokozatosan, hiszen majd 20 év telt el, mire – 955. után – hivatalosan is béke kötöttet az augsburgi győztes utóda, II. Ottó és a Taksonyt követő Géza fejedelem között (Quedlinburg, 973.). Biztosan akkor ürítettük ki a gyeptű nyugati sávját, a Bécsi-erdőig pedig valószínűleg csak az ún. „melki határháború” (984–985) után, a Cívakodó Henrikől elszenvedett vereség után szorultunk vissza, a források szerint 991-ben. 971-ben Alsó-Ausztria először kapott örgróft, aki 976-tól már a Babenberg-dinasztiából került ki. A folyamatot a régészet is alátámasztotta: az uralomváltással „toronnyal–fallal erődített, kevés ember által is védhető kastélyok emelkedtek, melyek főleg a XI–XII. századtól hagytak nyomot a terület látképén.” Ez azonban már egy másik korszak. Tudjuk, hogy a frank állam keleti határgrófságaként induló „Ostmark” csak 1156-ban, a Babenberg-házi II. „Jasomirgott” Henrik idején (1141–1177) emelkedett hercegségi rangra, de akkor is szigorúan a Német-Római Birodalom integráns részeként.

Az utolsó tárlatrész végén ismét a magyar hadjáratok különböző forrásaiból szemezgethettünk. Itt már egyértelműen a vereséggel végződő magyar katonai akciókra (köztük a riadei és augsburgi csatákra) került a hangsúly. Zárásként, és a magyar uralom éveitől mintegy búcsúzásként pedig az említett „új hatalmi berendezkedés” régészeti emlékei közül láthattunk néhányat.

A katalógus tanulmányai közül hármat tartottunk érdemesnek összefoglalni:

Maximilian Diesenberger „Bajorország, a keleti frank állam és Magyarország a pozsonyi csata idején, 862–907” (Baier, das Ostfränkische Reich und die Ungarn bis zur Schlacht von Pressburg 862–907.; 31–43. o.) címmel közölt írása, bár osztrák látásmóddal íródott, s így érthetően semmi újat nem tud mondani a témáról, mégis jó összefoglalónak tekinthető a „magyar kérdésről.” A jól tagolt, összesen 13, alcímmel ellátott, kisebb fejezetre osztott tanulmány először a kiállításon is alkalmazott „tér-idő szemléletnek” megfelelően, a szóban forgó terület hatalmi viszonyait taglalja a magyarok érkezése előtt. A minket megelőzően itt élt steppei népek (hunok és avarok) kapcsán megye bele rokonságunk és származásunk kérdésébe. Hozza a mai hivatalos magyar álláspontot, továbbá érinti a politikai alakulat témáját; a nomád–félnomád berendezkedés problémáját is felveti. A 4. fejezetben konkrétan is megfogalmazza a kérdést: honnan is jöttek a magyarok? Lehetőségként a kazárok kötelékéből történő kiszakadás, illetve több etnikum keveredése hangzik el, olyan, számunkra ismerős nevekkel, mint Nyék, Megyer, továbbá „Székler,” „Chalizen” és „Drei der Kabaren.” A „nyugati áldozatok” szemszögéből veti fel, hogy vajon harblógyilkosoknak, avagy képzett, hivatásos harcosoknak tekintendők-e őseink? A kérdésre a korabeli, forrásokkal alátámasztott elképzeléseket is összefoglalja; Góg és Magóg ivadéka mellett, kísérlőként, az ismert, pejoratív rémképek némelyike, mint például a kegyetlen, vérvívó magyar is előkerül. (Ezen nincs is mit csodálkozni, azon viszont annál inkább, hogy az egyfelől csakugyan a háború mindenkor pusztító velejáróit előidéz, ugyanakkor másfelől egy katonai nagyhatalom páratlan harci erényeit felmutató európai magyar katonai jelenlét taglalása nálunk miért merült ki a közelmúltig az „elhallgató”, illetve negatív értékelésben.) A 907. esztendő eseményeit, a közvetlen előzményekkel kiegészítve, összesen négy alcím alatt tárgyalja. A három, 907-es évszámmal ellátott fejezet a következőképpen alakul:

1. A bajor seregek gyülekezése.
2. A csata forrásproblémái; itt Aventinus a főszereplő, továbbá a korabeli évkönyvek és nekrológiumok néhány szűkszavú bejegyzése.
3. A tulajdonképpeni csata.

Ebben a fejezetben a támadó és védekező seregek felvonulásáról ír, a reflexíjra alapozó steppei harcmodorról sem megfélekedve. (Mindezt számos forrásra hivatkozva teszi, mint VI. [Bölcs] Leó bizánci császár [886–912] Taktikája, Flodoard, Liutprand, továbbá az arab kútfők műveinek magyarokra vonatkozó részletei). A tanulmány záró fejezetének végén az Annales Alamannici-t idézi, amely a pozsonyi csata illusztris áldozata, Liutpold „herceg” elhalálzásáról számol be.

Erik Szameit „Megjegyzések a IX–X. századi keleti-frank hadviselésről” (Gedanken zum ostfränkischen Kriegswesen des 9. und 10. Jahrhunderts,) cím alatt (67–76. o.) a IX–X. századi keleti frank–bajor hadviselést tekintti át. A tanulmány első részében a késő Karoling-kor határvédelméről ír, későantik- és népvándorlás-kori hagyományok, valamint a későrómai típusú határvédő rendszer továbbélését említve, amely nem a közvetlen határvédelemre koncentrált, hanem a külső támadókat a tartomány belsejébe engedve, az ott állomásoztatott főerőkkel igyekezett megsemmisítő csapást mérni rájuk. 788 után a keleti frank haderő nehézpáncélos gyalogosokra, (láncpáncélos) lovasokra, továbbá „képzett gyalogos,” illetve kisegítő egységekre tagozódott. Megállapításából, mely szerint „a hadsereg fegyelme Nagy Károly halálával alábbhagyott, és az operatív lovasegységek, a viking és a szaracén veszély növekedésével közel azonos időben örlődtek fel a belháborúkban,” mi a magyar fölény egy magyarázatát véljük kiolvasni. Említ továbbá gyalogos szláv egységekkel történő hadseregfeltöltést is a keleti végeken, ami azonban Pannónia, majd a Felvidék magyar uralom alá kerülésével értelemszerűen megszűnt. A pozsonyi csata idejére a nyugat-dunántúli és felvidéki szláv lakosság elfogadta a magyar uralmat. A második rész a X. századi frank–bajor fegyverzetet mutatja be. A pozsonyi csatában a magyarok ellen csatázó harcosokra a sankt galleni Psalterium Aureum ábrázolásait hozza, melynek lapjain hosszú lándzsával, pajzsral felfegyverzett sisakos–páncélos lovasokat láthatunk, kengyellel, páncélozatlan lovakon. (Összehasonlításként utalunk a Bölcse Leonál a magyar előkelők hátsalóit védő vas-, vagy nemezpáncélra.) A tanulmány részletesen és a kiállítás említett hiányosságát pótolva mutatja be nyugati ellenfeleink jellemző fegyvereit, a támadó fegyverek között a legfontosabb lán-

dzsát (szárnyas-, illetve nehéz döföflándzsák), a 90–100 cm hosszú, egyenes, kétélű, normann típusú kardot, továbbá a „Karoling-avar hagyatékként” aposztrofált harci bárdot és bal-tát. Közöl információt a bajor–frank íjhasználatról is. (A távolra ható fegyverek e példányait használó nyugati katonák harcmódora közismerten nem említhető egy lapon eleink összetett reflexíjakra építő, kifinomult taktikájával. A merevszarvú, összetett steppei reflexíjak magyar változata azonban korántsem a „csodafegyver” ereje révén volt fölényben a nyugati íjakkal összevetve, hanem használóik végletekig fegyelmezett, kifinomult harci műveltsége okán. [Szöllősy Gábor: Mennyivel voltak jobb íjjaik a magyaroknak, mint a korabeli Európa más népeinek? In: Keletkutatás, 1995/ősz 37–51. o.] A védő fegyverzetnél, a nálunk is bizonyosan meglévő pánccél mellett, a kerek pajzs érdemel említést, amely a pajzsdudor révén a közelharc során is jó szolgálatot tehetett – amennyiben mód nyílt rá. A pánccélzat terén aláhúzza, hogy a frank–bajor haderő esetében is csak a vezérek viseltek teljes (esetenként nemesfémekkel díszített) pánccélzatot, az alacsonyabb rangú katonák előszeretettel használták a lényegesen olcsóbb bőr-, illetve varrott vértet. A nyugati taktika leírásánál a gyalogság centrumba helyezését és a lovasság e mögötti, illetve a szárnyakon történő elhelyezését emeljük ki. A sokkoló hatású nehézlovas rohamra, illetve a szabályos, pajzsfalal védekező felállásra Pozsony mellett nem nyílt lehetősége ellenfeleinknek – a megsemmisítő hatású nomád taktika, nehéz harcban ugyan, de sikeresen morzsolta fel a nyugati haderőt.

Veszprémi László „Egy recepciótörténet változásai. A pozsonyi csata magyar szemmel” (Eine wechselvolle Rezeptiongeschichte. Die Pressburger Schlacht aus Sicht der Ungarn) című tanulmánya (99–102. o.) a már a középkor folyamán „elfelejtett” pozsonyi csata hazai recepciótörténetét dolgozza fel, a kezdetektől napjainkig. (Bővebben l.: Aventinus híradása a magyarok 907. évi győzelméről. Csata Pozsonynál c. tanulmányában. In *Veszprémi László: Lovagvilág Magyarországon*. Budapest, 2008. 20–42. o.) Ismert, hogy a középkori magyar krónikairadalomban a pozsonyi diadalról nem emlékeznek meg. Mivel sem Anonymus, sem Kézai, sem a népi hagyomány, csak Regino tesz róla csak említést, röviden, Aventinus *Annalium Boiorum*

libri septem című munkája különös fontosságú, hiszen ennek a műnek a megismerése előtt az is kétséges volt, hogy a csata megtörtént-e egyáltalán. A bajor humanista az, aki már csakugyan szavahihető módon, és a mai magyar álláspont szerint is elfogadható módon tudósít 907-ről, (valamint a 791. évi, avarok elleni frank hadjáratról is, amely feltűnő hasonlóságokat mutat a Pozsonynál dugába dőlt későbbi vállalkozással). Az ő megbízhatósága is kétséges volt azonban, olyannyira, hogy a XIX. századi forráskritika új módszereinek köszönhetően korábbi tekintélye jelentősen visszaesett. Többek között Ernst Dümmler állt hozzá roppant kritikusan, magyar oldalról pedig Pauler Gyula minősítette „fecsegős humanista mesének” művét. Mivel Aventinus is kombinálta az általa ismert, azóta részben elveszett forrásokat, felmerült, hogy csakugyan döntő győzelem született-e, vagy a pozsonyi csata csak egyike volt a szokásosan ismétlődő, kisebb-nagyobb csetepatéknak a keleti frankok és magyarok között? Az 1921-ben előkerült Salzburgi Évkönyv ugyan megerősítette, hogy a csata hol és mikor zajlott, ám a háború utáni hazai kutatásban gyakorlatilag nem foglalkoztak a bajor humanistával. Ma már a magyar hadtörténeteszek feltétlenül elfogadják Aventinus beszámolóját, sőt a régóta hiányzó elemzések (Négyesi Lajos és Torma Béla) jelenleg a magyar hadtörténelem külön fejezeteként értékelik 907-et.

A kiállítási katalógusban az alábbi tanulmányok is helyet kaptak még: *Roman Zehetmayer* bevezető írása „Adalékok Alsó-Ausztria történetéhez a IX.-tól a X. század első feléig” (Zur Geschichte des niederösterreichischen Raums im 9. und in der ersten Hälfte des 10. Jahrhunderts, 17–29. o.); *Bernhard Zeller* (Institut für Mittelalterforschung der Österreichischen Akademie der Wissenschaften): „Bajorország, a keleti-frank állam és a magyarok a pozsonyi csatavesztéstől a Lechmezei győzelemig, 907–955” (Baiern, das Ostränkische Reich und die Ungarn zwischen der Niederlage bei Pressburg und dem Sieg auf dem Lechfeld bei Augsburg 907–955, 31–43. o.); *Herold Hajnalka*: „Alsó-Ausztria települései az érett középkor korai szakaszában” (Die Besiedlung Niederösterreichs im Frühmittelalter, 77–91. o.)

Végezetül engedtessek meg részünkről egy szubjektív gondolatot. A múltja iránt érdeklődő magyar ember 2007 folyamán több, tör-

ténelmi eseménnyel kapcsolatos megemlékezésen, kulturális rendezvényen vehetett részt. Így például Árpád-házi Szent Imre herceg ezredik, Batthyány Lajos gróf kétszázadik születési évfordulójára is emlékezhetünk. 907 kettős aktualitása (a pozsonyi csata és Árpád halála) kapcsán azonban, hivatalos formában, nem volt alkalmunk erre. (A kevés, a pozsonyi csata emlékezetével kapcsolatos, tudományos igényű, hivatalos rendezvényre a Soproni Múzeumban a kiállítás kapcsán, Veszprémy László által tartott előadás volt a példa 2007. szeptember 20-án. Ugyancsak ő foglalta össze a pozsonyi csata hadtörténeti tanulságait az „Árpád emlékezete” címmel Budapesten, 2007. november 13-án megrendezett konferencián.)

Nem könnyű érzelemmentesen, kizárólag szakmai szempontokra koncentrálni, a saját országunk számára sorsdöntő jelentőségű eseményről szólni, de egy másik állam által megrendezett múzeumi kiállításról objektív véleményt, kritikát alkotni. A tárlatot magyar szempontok alapján végignézve is elismerésünknek adhattunk hangot. Ugyanakkor rezignálaton kell megállapítanunk, hogy amit idehaza semmilyen nagyobb és hivatalos fórumon, megemlékezésen, rendezvényen nem láthattunk, azt az egykori „vesztesek”, az osztrák szomszédok, egy számos erényt felmutató, nemzetközi team-munkával létrehozott kiállítás útján teljesítették, illetve pótolták – azon magyar látogatók számára is, akik valamilyen úton értesültek róla. Magyarországi hírverése ugyanis nem volt a rendezvénynek, és azóta sem írtak róla szakmai fórumon.

A legújabb magyar hadtörténetírás kezdi végre értékén megbecsülni a pozsonyi csatát. (A különböző, hadtörténeti, hadelméleti és filológiai jellegű elemzések közül Bóna István: *A magyarok és Európa a 9–10. században*. Budapest, 2000. 33–35. o.; Kristó Gyula: *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*. Szeged, 2003. 25. o.; Négyesi Lajos: *A pozsonyi csata*. [907. július 4.] In: Hermann Róbert [szerk.]: *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái*. Budapest, 2003. 11–25. o.; Torma Béla: *Gondolatok a 907. évi pozsonyi csatát megörökítő források hitelességéről*. *Felderítő Szemle*, 5. 2006/3. 138–159. o., valamint Veszprémy László fentebb idézett, *Lo-vagvilág Magyarországon...* c. könyve. Meg-

jegyzendő, hogy a két, 907-hez kötődő esemény, a pozsonyi csata és Árpád halála közötti ok-okozati összefüggés feltételezése forrás- adatok híján van, ráadásul életszerűtlen is; Szabados György: *Árpád fejedelem – történet és emlékezet*. *Magyar Tudomány*, 11. 2007. 1428–1438. o.)

Az örvendetesen gyarapodó számú tanulmányok, értekezések mellett bizonyos civil kezdeményezések is történtek, elsősorban a tavalyi kerek évforduló kapcsán, ám ezek hivatalos fórum, így visszhang nélkül maradtak. (A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium, a Bodrogközi Régi Magyar Kultúra Közhasznú Alapítvány és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Pedagógiai Intézet szakmai támogatásával és együttműködésével Árpád fejedelem halálának 1100. évfordulójára „Magyarnak lenni: büszke gyönyörűség!” címmel rendezett országos és Kárpát-medencei középiskolai történelmi-műveltségi vetélkedő semmilyen állami támogatásban nem részesült. Ugyanígy hivatalos visszhang nélkül maradt az Ópusztaszeren 2007. június 21-én „Árpád-évi íjásznappal – 1100 íjászt” címmel megrendezett, közel 800 íjászt (!) felvonultató ünnepi megemlékezés is. Pedig éppen az ilyen rendezvények azok, amelyek jelentős történelmi eseményeket ismét a köztudatba emelhetnek.) Kertelés nélkül kimondható, hogy a hivatalos körök által az 1100. évforduló évében is mellőzött pozsonyi csata továbbra sincs kellőképpen benne a köztudatban.

Azt meg sem merjük kérdezni, hogy 2007-ben a Nemzeti Múzeum miért épp a tatárjárásról készített terjedelmes és máskülönben sok szempontból figyelemre méltó kiállítást, illetve, hogy szándékos-e a győztes pozsonyi csata helyett (?) egy vesztes háború, nemzeti tragédia különösebb aktualitás nélküli felidézése. Az is jelzésértékű volt, hogy Hainburgban csak a német nyelvű katalógust tudtuk beszerezni, a magyar nyelvű változat ugyanis nem készült el időre – csekély vigasz, hogy a szlovák fordítás sem.

Itt volna az ideje, hogy nemzeti történelmünk e kiemelkedő eseménye hazánk szakmai fórumai mellett a nyilvánosságunk szánt rendezvényeken és a hivatalos megemlékezéseken is jelentőségének megfelelő súllyal képviseltessek.